

Teuta Serreqi Jurić

IDEJA BOŽJE PROVIDNOSTI I UTJECAJ SVETOGA PISMA U PORFIROGENETOVOJ *VITA BASILII*

dr. sc. Teuta Serreqi Jurić, Odjel za klasičnu filologiju Sveučilišta u Zadru, tserreqi@unizd.hr, Zadar

izvorni znanstveni članak
UDK 94(497.5)"09"(093)
811.14'04:94(497.5)
rukopis primljen: 14. 9. 2017.; prihvaćen za tisak: 22. 11. 2017.

Kršćanska je ideja Božje providnosti sveprisutna u bizantskoj književnosti. Ista se tendencija uočava i u Porfirogenetovu spisu Vita Bas.*, životopisu njegova djeda Bazilija I., čiji je jezik i stil snažno obojan utjecajem Svetog pisma. Usredotočujući se na proučavanje suodnosa između pripovjedačeva prečestog referiranja na spomenutu ideju te prisutnosti elemenata Svetog pisma koji posjeduju stilsku vrijednost, istraživanje je pokazalo kako je autor višestruko crpio Sveto pismo, bilo citirajući ili parafrazirajući njegove dijelove bilo upotrebljavajući biblijske egzemple i metafore, te kako tu pojavu ne treba promatrati isključivo u okvirima retoričkih konvencija pripadajućeg razdoblja te žanrovskih zahtjeva, već i u kontekstu autorova svjesnog ostvarivanja ideološke namjere u djelu kako je dolazak njegova djeda Bazilija na prijestolje bio predodređen Božjom voljom, a ne posljedica carevih nemoralnih postupaka i velike ambicije.*

Ključne riječi: Vita Basilii*; Bazilije I.; Božja providnost; biblijski citati i parafraze; biblijski egzempli; biblijske metafore*

1. Uvod[1]

Životopis Bazilija I. (867. – 886.), djeda bizantskog cara Konstantina VII. Porfirogeneta (913. – 959.), književna nam tradicija donosi kao dio korpusa povijesnih izvješća koja je nepoznati redaktor skupio početkom 11. stoljeća. Ovaj se korpus, od Bekkerova bonnskog izdanja naovamo poznat pod naslovom *Theophanes Continuatus* („Teofanov nastavljač"),[2] sastoji od tri zasebna dijela.[3] Prvi dio, koji pokriva razdoblje od 813. do 867. godine, sadrži četiri knjige posvećene redom vladavinama Leona V., Mihaela II., Teofila i Mihaela III. Drugi dio, naslovljen *Vita Bas.* i u Bekkerovu izdanju označen kao peta knjiga, opisuje vladavinu Bazilija I. koja je trajala od 867. do 886. godine. Taj je dio u Bazilijevu čast napisao njegov unuk Konstantin.[4] Treći dio, odnosno šesta knjiga, obuhvaća razdoblje od 886. do 961. opisujući vladavine Konstantinova oca Leona VI., Konstantinova starijeg brata Aleksandra, zatim samoga Konstantina VII. Porfirogeneta, Romana I. Lekapena, ponovo Konstantina VII. te na kraju Konstantinova sina Romana II.[5]

---

[1] Ovaj je rad u skraćenom obliku izložen na međunarodnom znanstvenom skupu *The 9th Annual International Conference on Literature*, 6-9 June 2016, Athens, Greece. Rad se temelji na prerađenim i dopunjenim dijelovima doktorske disertacije Teute Serreqi Jurić (2016: 31–32, 46, 241–242, 247–248, 252–253, 255–257, 264–266).

[2] Naziv je u potpunosti prikladan jer se u naslovu izričito kazuje kako se kronika nastavlja ondje gdje je stao kroničar Teofan, a isto stoji i pri kraju uvodnog dijela.

[3] O dataciji i autorstvu kronike vidi Bury 1908: 138–140, Nickles 1937, Moravcsik 1983: 540–542, Markopoulos 1985, Ševčenko 1998, Signes Codoñer 1989; o njezinu jeziku i stilu Signes Codoñer 1995, Conca 2000; o odnosu između *Theoph. Cont.* i Josipa Genezija te problemu njihovih zajedničkih izvora vidi Barišić 1958, Ljubarskij 1987, Signes Codoñer 1993/1994.

[4] O dataciji spisa vidi Bury 1908: 121, 138–140, Ševčenko 1978, Ševčenko 2011: 7*–9*, Varona 2010. Većina stručnjaka autorstvo pripisuje Porfirogenetu, što osobno, što u suradnji s pomoćnicima (A. Rambaud, F. Hirsch, T. Mommsen, K. Krumbacher, J. B. Bury, A. Vogt, H. G. Nickles, Gy. Moravcsik, P. J. Alexander, R. J. H. Jenkins, A. Toynbee, L. Tartaglia, J. Signes Codoñer, E. Anagnostakis), osim Ševčenka (1992: 184–185 i bilj. 46) koji, osporavajući Porfirogenetovo autorstvo, smatra da je autor *Vita Bas.* neimenovani Konstantinov pomoćnik, odnosno onaj koji je napisao naslov spisa, povezavši ga na temelju dvadeset i pet leksičko-frazeoloških paralela s također anonimnim autorom govora *De imagine Edessena*. O generičkim značajkama djela vidi Alexander 1940, Jenkins 1954, Gallina 2000, Van Hoof 2002. O jezičnim, sintaktičkim i stilskim osobitostima spisa vidi Tartaglia 1982, Index graecitatis u Ševčenko 2011: 367–383, Serreqi Jurić 2016: 116–145, 156–174, 189–277.

[5] Konstantinov je sin Roman II. vladao do 963. godine, no tekst je u rukopisu prekinut usred rečenice koja opisuje bizantsko osvajanje Krete 961. godine.

Porfirogenet u *Vita Bas*. iznosi iscrpan izvještaj o Bazilijevu životu, od legendarnog podrijetla iz kraljevske loze, odgoja, uspona u karijeri, djedovih postignuća na svim javnim područjima, kako političkom, ratnom i zakonodavnom, tako na crkvenom, graditeljskom i kulturnom, sve do smrti; opisane su i obiteljske okolnosti, od kojih su za Bazilija zasigurno najteže bile smrt najstarijeg sina Konstantina i svađa s mlađim sinom Leonom koja je imala gotovo tragičan ishod.[6] Car-pisac općenito daje vrlo pohvalnu sliku o svom djedu, veličajući makedonsku dinastiju i osobito njezina osnivača Bazilija I., a čini se da je glavna svrha ovog enkomijastičnoga govora bila skinuti s Bazilija krivnju za ubojstvo njegova prethodnika na prijestolju i dobročinitelja, cara Mihaela III. (Toynbee 1973: 582–598). Kako su u opisu uočljivi svi elementi pohvalnoga govora, djelo je u iscrpnim prijašnjim studijama klasificirano kao βασιλικὸς λόγος (Alexander 1940: 198; Jenkins 1954: 21–22),[7] prema standardima koje je u 3. stoljeću za ovu književnu vrstu postavio govornik Menandar iz Laodikeje.[8]

Pripovjedač započinje priču izjavom o tome kako je naumio opisati djedov život iz dvaju razloga – da bi njegovi potomci upoznali podrijetlo makedonske kraljevske loze i da bi u budućnosti imali Bazilija kao primjer čiju vrlinu treba oponašati:

> Ὡς ἂν καὶ τοῖς μετέπειτα μὴ ἀγνοῆται βασιλείου στελέχους ἐπὶ πολὺ τοῦ χρόνου παρεκταθέντος ἡ πρώτη πηγὴ καὶ ῥίζα, καὶ τοῖς ἐκγόνοις ἐκείνου οἴκοθεν εἴη ἀνεστηκὼς ὁ πρὸς ἀρετὴν κανών τε καὶ ἀνδριὰς καὶ τὸ ἀρχέτυπον τῆς μιμήσεως.[9]

---

[6] Struktura djela po poglavljima izgleda ovako: prolog (1), podrijetlo (2–4), djetinjstvo i mladost (5–8), uspon u karijeri do dolaska na vlast (9–19), digresija o vladavini i smrti Mihaela III. (20–27), Bazilijeva financijska politika (28–30), sudske reforme (31), crkvena pitanja (32), reforme zakona (33), pobuna Simbatija i Georgija (34), Bazilijeva djeca (35), Bazilijevi vojni pothvati i reforme u vojsci (36), vojni pohodi na istok (37– 51), vojni pohodi na zapad (52–71), privatan život i interesi, briga za narod (72), digresija o Bazilijevim dobročiniteljima (73–77), građevinski pothvati (78–94), misionarski rad i širenje kršćanstva (95–97), smrt najstarijeg sina Konstantina (98), zanimanje za napredak seoskog stanovništva (99), sukob između Bazilija i njegova sina Leona (100–101), Bazilijeva smrt i nasljednik (102).

[7] Od recentnijih studija koje se kreću u okvirima proučavanja generičkih osobitosti *Vita Bas*. te razmatranja dodirnih točaka s biografskim i historiografskim žanrom vidi Gallina (2000) i Van Hoof (2002).

[8] *Men Rhet*., 368–377 (izdanje Russell i Wilson 1981: 76–95).

[9] *Vita Bas*., 1.15–18 (izdanje Ševčenko 2011).

> *„Da ne bi potomcima bio nepoznat početak i podrijetlo kraljevske loze koja je rasla dugo vremena, i da bi nasljednicima njegovim (sc. Bazilijevim) iz kuće bio postavljen standard vrline te kip i model oponašanja."*[10]

U želji da budućim naraštajima bude postavljen model nasljedovanja, čitavo je djelo protkano idejom o Božjoj providnosti, i to ne bi bilo ništa neuobičajeno, budući da je kršćanska ideja providnosti posve tradicionalna u bizantskoj književnosti (Ljubarskij 1998: 13). Božja je providnost prisutna u svim dijelovima Bazilijeva života – u njegovu se djetinjstvu događaju čuda koja navješćuju carevu veliku budućnost, njegov je dolazak na vlast predodređen Božjom voljom, vođen Božjom voljom uspješan je na svim poljima svojega djelovanja, utjelovljujući četiri glavne vrline, umjerenost, hrabrost, mudrost i pravednost. Zahvaljujući ovim osobinama, Bog ga je izabrao za cara i pomaže mu u svemu što poduzima, a Bazilije zauzvrat promovira Crkvu unutar i van carstva. Prema bizantskome mišljenju, upravo bi takva trebala biti veza između Boga i cara (Van Hoof 2002: 165).

Međutim, u toplom i intimnom opisu djedova života uočljiva je autorova vrlo intenzivna zaokupljenost isticanjem ideje providnosti; naime, u spisu se riječ πρόνοια pojavljuje četrnaest puta, od toga osam puta u značenju „Božja providnost",[11] a u sličnom kontekstu stoje i sintagme koje sadrže pridjev θεῖος („božji, božanski"), poput θεία πρόγνωσις „Božje predviđanje",[12] θεία βουλή „Božja odluka",[13] θεῖον βούλημα „Božja volja",[14] θεία ψῆφος „Božja odluka",[15] θειοτέρα γνῶσις „Božja spoznaja".[16] Tome ćemo pribrojiti i riječ θεός („Bog") koja na dvadeset i jednom mjestu stoji u izravnoj vezi s Bazilijem,[17] kao i riječ κύριος („Gospodin") na jednom.[18] Usporedbe radi, u ostatku se kronike *Theoph. Cont.* πρόνοια javlja šesnaest

---

10 Prijevod s grčkog jezika na hrvatski je moj.

11 *Vita Bas*., 5.25, 8.30, 16.16, 18.1, 18.31–32, 30.1–2, 72.44, 72.53.

12 *Vita Bas*., 5.26.

13 *Vita Bas*., 8.1.

14 *Vita Bas*., 14.25.

15 *Vita Bas*., 20.7.

16 *Vita Bas*., 48.26.

17 *Vita Bas*., 4.36, 5.30, 9.17, 15.29, 18.33, 28.7, 29.2, 29.15, 31.41, 34.8, 35.5, 35.8, 35.11, 41.10, 43.40, 59.3, 65.14, 72.27, 89.24, 95.2, 95.20.

18 *Vita Bas*., 41.8.

puta, no samo na trima mjestima u značenju „Božja providnost";[19] od sintagmi slična značenja zatječemo θεία φωνή „Božji glas",[20] θεία πρόγνωσις „Božje predviđanje",[21] θεία κέλευσις „Božja zapovijed",[22] θεία ἔκλαμψις „Božje prosvjetljenje".[23] Stoga se s pravom možemo zapitati, zašto Konstantin uporno naglašava prisustvo Božje providnosti u Bazilijevu životu, ako je među Bizantincima bilo uvriježeno mišljenje kako je od Boga bilo predodređeno postati carem (Mango 1998: 219; Whittow 1996: 136)? Idući tragom ovih razmišljanja te uzimajući u obzir da je jezik čitava spisa snažno obojan utjecajem Svetog pisma, što je već bilo uočeno u dosadašnjim proučavanjima (Tartaglia 1982: 198–199), u ovom ćemo se istraživanju usredotočiti na dodirne točke između naglašavanja ideje providnosti i prisutnosti elemenata Svetog pisma, razmatrajući ih u okvirima stilističkog aspekta, pri čemu ćemo nastojati ukazati na to kako njihova pojava u jeziku i stilu ove pohvalne biografije ne podliježe isključivo konvencionalnim retoričkim standardima toga vremena ili žanrovskim zahtjevima, već ciljano služi ispunjenju autorove ideološke tendencije u tekstu.

2. Utjecaj Svetoga pisma u *Vita Bas.*

Ostavljajući po strani jezične i sintaktičke značajke biblijskog jezika u *Vita Bas*. za neka druga istraživanja,[24] u nastavku rada razmotrit ćemo na koji je način tvorac Bazilijeve biografije crpio Sveto pismo ne samo za podizanje retoričkog naboja i postizanje specifičnog estetskog učinka u svom djelu, nego i za ostvarenje svog ideološkog nauma. Elemente koji posjeduju stilsku vrijednost sagledat ćemo bilo s aspekta upotrebe citata, parafraza i leksičko-frazeolških paralela, bilo upotrebe biblijskih egzempla i metafora, koji se karakteriziraju kao specifične pojavnice u jeziku i stilu Svetog pisma.

[19] *Theoph. Cont*., str. 164, 4; str. 202, 3; str. 365, 12 (izdanje Bekker 1838).

[20] *Theoph. Cont*., str. 23, 6.

[21] *Theoph. Cont*., str. 28, 12.

[22] *Theoph. Cont*., str. 394, 10.

[23] *Theoph. Cont*., str. 465, 13.

[24] S obzirom na to da su promjene koje su obilježile helenističku koiné, odnosno grčki iz vremena Krista i Evanđelja, odredile strukturu i dalji razvoj grčkog jezika u njegovoj povijesti (Cvjetković Kurelec 1994: 63–64), utjecaj Svetog pisma u jezičnim i sintaktičkim osobitostima ovog spisa nužno je promatrati kao posljedicu evolucije grčkog jezika. O fonološkim, morfološkim, sintaktičkim i stilskim osobitostima jezika Novog zavjeta vidi Blass i Debrunner 1961.

2.1. Citati i parafraze iz Svetoga pisma

Jedno od najučinkovitijih sredstava, kojim Konstantin postiže isticanje svoje ideološke namjere u spisu, svakako je upotreba citata i parafraza iz Svetoga pisma. Inače, čitavo djelo krasi iznimno visok stupanj citatnosti; njegov je autor sklon preuzimanju kako iz antičkih pisaca i Biblije, tako i iz bizantskih autora, bilo da svoj izvor prenosi od riječi do riječi, ili zadržava idejnu tematiku svog izvora obrađujući je slobodnijim leksičkim izborom. Tu pojavu svakako treba promatrati u kontekstu piščeve jake podređenosti utjecaju Druge sofistike i aticizma, gdje je poželjno pozivanje na ranija doba i klasičnu grčku književnost.

Autor citira ili parafrazira dijelove Svetog pisma na mnogim mjestima u spisu povezanima s različitima događajima i osobama, no ovdje ćemo navesti samo one primjere koji su u izravnoj ili neizravnoj vezi s Porfirogenetovim djedom.[25] Kako je Božja providnost igrala ključnu ulogu u svakom dijelu Bazilijeva života, počevši od njegova djetinjstva i puta ka usponu na prijestolje sve do same smrti, razmotrit ćemo takva mjesta u spisu, nastojeći objasniti na koji je način car-pisac naglasio njezinu prisutnost posežući za biblijskim citatima i parafrazama.

2.1.1. Bazilijevo djetinjstvo i mladost

Opisujući djedovo djetinjstvo u 5. poglavlju, pripovjedač spominje nekoliko čudnih događaja iz tog razdoblja, koji su nagovješćivali Bazilijevu sjajnu budućnost. Porfirogenet nas zatim izvješćuje o tome kako je Bazilije, postavši punoljetan, izgubio oca, no budući da ga je Božja volja korak po korak vodila k predodređenoj sudbini, njegova je majka u trima odvojenim okolnostima usnula snove koji su pokazivali znakove sinove buduće slave. Prvi ju je san uvjerio da popusti sinovoj žarkoj želji za odlaskom u Konstantinopol, i na kraju je ona bila ta koja ga je nagovorila da ode u spomenuti grad;[26] to je bio početak Bazilijeve uspješne karijere. U drugom joj se snu ukazao prorok Ilija, rekavši joj kako će Bog njezina sina učiniti carem.[27] Usnuvši treći san, u potrazi za tumačenjem obratila se nekoj pobožnoj ženi. Pri opisu te žene autor je parafrazirao Evanđelje po Luki:

---

[25] Za paralelna mjesta sa Svetim pismom usporedi *index locorum* u Ševčenkovu izdanju *Vita Bas*. (2011: 479–480), kao i *apparatus fontium*.

[26] *Vita Bas*., 8.1–14.

[27] *Vita Bas*., 8, 14–25.

Ἣ νυκτὸς καὶ ἡμέρας κατὰ τὴν Ἄνναν ἐκείνην οὐκ ἀφίστατο ἀπὸ τοῦ θείου ναοῦ ἀλλὰ ταῖς εὐχαῖς καὶ νηστείαις ἐσχόλαζε.[28]

„Ona danima i noćima, kao ona Ana, nije odstupala od Božjeg hrama, već se predavala molitvama i postu."

Tumačeći majčin san, žena je kazala kako on sa sigurnošću upućuje na to da će Bazilije postati carem, a usporedbom te žene s proročicom Anom, autor potvrđuje njen moralni i kršćanski integritet, što svakako daje određenu težinu, ozbiljnost i potvrdu najavi o tome kako je Bazilije budući bizantski vladar.

2.1.2. Bazilijeva politika

Pri opisu Bazilijeve politike, gdje je u Konstantinovu pripovijedanju uočljivo nastojanje za naglašavanjem kršćanskih vrlina koje su obilježile djedovu brigu za potrebite i nemoćne, najistaknutije su Bazilijeve osobine pravednost, milosrdnost, suosjećajnost i pobožnost. Te vrline potvrđuje epizoda iz 30. poglavlja, gdje je pisac iskoristio priliku i citirao dio Psalma 34 (35). Dolaskom na vlast, Bazilije je smjesta poduzeo određene mjere te postavio kao službenike najbolje ljude koji su trebali osigurati da svugdje vlada pravda, da siromašni ne budu tlačeni od bogatih i da nitko nepravedno ne pretrpi štetu:

Ῥύεσθαι πένητα καὶ πτωχὸν ἐκ χειρὸς στερεωτέρων αὐτοῦ.[29]

„Da siromašan i potrebit bude izbavljen iz ruku onih koji su jači od njega."

2.1.3. Bazilijeva ratna postignuća

U dijelu spisa u kojem se opisuju Bazilijeva postignuća na ratnom polju (37.–71. poglavlje), Konstantin portretira svog djeda kao vještog i uspješnog vojskovođu, ali također ističe i Bazilijev posebno blizak odnos s Bogom. Inače, u skladu s njihovim religioznim vjerovanjem, među Bizantincima je bilo uvriježeno mišljenje kako su vojne pobjede predstavljale čvrst dokaz Božje naklonosti prema vladaru, dok su se učestali porazi smatrali

[28] *Vita Bas*., 10.8–10; Lk 2.37: ἣ οὐκ ἀφίστατο τοῦ ἱεροῦ νηστείαις καὶ δεήσεσιν λατρεύουσα νύκτα καὶ ἡμέραν.

[29] *Vita Bas*., 30.16; Ps 34 (35).10: ῥυόμενος πτωχὸν ἐκ χειρὸς στερεωτέρων αὐτοῦ.

posljedicom Božje nenaklonosti odnosno gnjeva i kažnjavanja za grijehe (Whittow 1996: 136).

Za vrijeme Bazilijeve vladavine Bizantsko je carstvo postiglo velike uspjehe u vojnim podvizima,[30] pa pripovjedač koristi svaku priliku kako bi čitatelja podsjetio na važnu ulogu koju je njegov djed odigrao u svakoj pobjedi zahvaljujući Božjoj naklonosti koju je uživao, iako nije osobno sudjelovao u svim vojnim pohodima. Opisujući događaje koji su se zbivali, autor nekoliko puta zaključuje kako su careve ustrajne molitve dovele Bizantince do pobjede.[31] Ovdje ćemo skrenuti pozornost na parafraziranje dijela Psalma 144 (145) prilikom opisa pobjede nad Hrizohirom i paulikijancima u 43. poglavlju. Nakon izvješća o porazu, zarobljavanju i smrti Hrizohira, vođe paulikijanaca, Porfirogenet završava priču time kako je neprijateljeva glava bila poslana Baziliju, koji ju je pogodio trima strijelama, prisjetivši se pritom svojih usrdnih molitava i upravivši svoje misli k Bogu:

> Πρὸς τὸν ποιοῦντα τὸ θέλημα τῶν ἐπικαλουμένων αὐτὸν μετὰ δακρύων τὸν τῆς διανοίας ἐκτείνας ὀφθαλμόν.[32]
>
> *„U suzama upravivši svoje misli Onomu koji ispunjava želje onih koji Mu se utječu."*

Umjesto riječi Bog, pisac je parafrazirajući biblijski citat upotrijebio perifrazu „Onaj koji ispunjava želje onih koji Mu se utječu", želeći naglasiti Bazilijevu snažnu povezanost s Bogom u vidu njegovih svakodnevnih i

---

30 O Bazilijevoj vladavini i ratnim uspjesima vidi Treadgold (1997: 455–461) i Ostrogorski (2002: 121–125).

31 *Vita Bas.*, 42.36–38: ὥρμησαν πρὸς φυγήν, τῆς τοῦ βασιλέως τούτους πάντως ἐπιμόνου ἐκδειματούσης εὐχῆς καὶ συνελαυνούσης πρὸς ὄλεθρον. „Dali su se u bijeg (sc. neprijatelji), jer ih je svakako careva ustrajna molitva ispunila strahom i otjerala u propast."; *Vita Bas*. 43.38–41: καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν Χρυσόχειρα καὶ τὴν ἀνθοῦσαν τότε δύναμιν τῆς Τεφρικῆς τοιοῦτον τὸ τέλος ἐδέξατο συνεργείᾳ θεοῦ, ταῖς πολλαῖς ἱκεσίαις καμφθέντος Βασιλείου τοῦ εὐσεβῶς βασιλεύοντος. „I tako je uz pomoć Boga, dirnutoga mnogim molitvama pobožnog cara Bazilija, završila priča o Hrizohiru i Tefrici, čija je moć tada bila na vrhuncu."; *Vita Bas.*, 59.2–6: ἀλλὰ ταῖς τοῦ βασιλέως ἐπιμόνοις δεήσεσι πρὸς θεὸν ... μετὰ τῶν Ῥωμαίων ἡ νίκη ἐγένετο καὶ δυσκλεᾶ τὴν ἧτταν οἱ ἐκ τῆς Ἄγαρ ἠνέγκαντο. „Ali zahvaljujući carevim ustrajnim molitvama upućenima Bogu ... pobijedili su Rimljani, a Hagarini potomci pretrpjeli neslavan poraz."; *Vita Bas.*, 59.34–37: οὕτως ὁ βαρβαρικὸς στόλος ... ταῖς τοῦ βασιλέως εὐχαῖς καὶ ταῖς τῶν ἀντιπαραταξαμένων ἀλκαῖς, περιφανῶς ἡττήθη καὶ δυσκλεῶς ἀνεχώρησεν. „Tako je barbarska mornarica ... zahvaljujući carevim molitvama i junaštvu branitelja pretrpjela očevidan poraz i neslavno se povukla."

32 *Vita Bas.*, 43.30–33; Ps 144 (145).18–19: κύριος πᾶσιν τοῖς ἐγκαλουμένοις αὐτὸν ... θέλημα τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιήσει.

ustrajnih molitava. Također, čini se kako je autor tu htio istaknuti i Bazilijev značajan doprinos u pobjedi, zahvaljujući čijem je bliskom odnosu s Bogom bizantska vojska došla do pobjede, prešutno opravdavajući na taj način djedov izostanak iz opisanog pohoda.[33]

2.1.4. Bazilijev angažman u širenju kršćanstva

Bivajući smatran jednim od apostola, bizantski je vladar imao važnu ulogu i u misionarskom radu i širenju kršćanstva (Shepard 2002: 230). Tome su posvećena poglavlja 95–97. U 95. poglavlju govori se o preobraćenju Židova na kršćanstvo, a koliko se gorljivo car prihvatio ovog zadatka, pisac je dočarao parafrazirajući Jeremiju na dvama mjestima:

> Εἰδὼς δὲ ὅτι ἐπ᾽ οὐδενὶ τοσοῦτον ὅσον ἐπὶ σωτηρίᾳ ψυχῶν ὁ θεὸς ἐπευφραίνεται, καὶ ὅτι ὁ ἐξάγων ἄξιον ἐξ ἀναξίου ὡς στόμα χρηματίζει Χριστοῦ, οὐδὲ περὶ τὸ ἀποστολικὸν τοῦτο ἔργον ἀμελὴς ἐφάνη καὶ ῥάθυμος, ἀλλὰ πρῶτον μὲν τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος ἀπερίτμητόν τε καὶ σκληροκάρδιον, τὸ ὅσον ἐπ᾽ αὐτῷ, εἰς τὴν ὑποταγὴν σαγηνεύει Χριστοῦ.[34]
>
> *„Znajući da se Bog ničemu ne veseli toliko koliko spasenju duša, i da onaj koji izvlači dostojno iz nedostojnog nosi ime Kristova glasnogovornika, nije pokazao nebrigu i nemar u tom apostolskom radu, nego je prvo židovski narod, neobrezan i okorjela srca, kako bijaše prepušten sebi, doveo u pokornost Kristu."*

Međutim, nakon Bazilijeve smrti, većina se opet vratila prvotnoj vjeri, što nije neobično, budući da je Židove bilo iznimno teško kristianizirati, sudeći po neuspjelim pokušajima prethodnih careva (Mango 1998: 93). Želeći taj događaj prikazati kao posljedicu njihove okorjelosti i tvrdokornosti, a ne Bazilijeva neuspjeha ili nesposobnosti, pisac ih je usporedio sa psima, pri čemu je parafrazirao Mudre izreke iz Staroga zavjeta:

> Πρὸς τὸν οἰκεῖον ὡς κύνες ὑπέστρεψαν ἐμετόν.[35]
>
> *„Vratili su se svojoj bljuvotini kao psi."*

---

[33] Pobjedu nad paulikijancima 872. godine izborio je carev šurjak Kristofor, koji je kao *domestikos skola* bio glavni zapovjednik, razorivši njihovo središte Tefriku i niz drugih utvrda (Ostrogorski 2002: 123).

[34] *Vita Bas*., 95.1–5; Jr 15.19: ἐὰν ἐξαγάγῃς τίμιον ἀπὸ ἀναξίου, ὡς στόμα μου ἔσῃ; Jr 9.26: πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ ἀπερίτμητοι καρδίας αὐτῶν.

[35] *Vita Bas*., 95.17–18; Pr 26.11: ὥσπερ κύων ὅταν ἐπέλθῃ ἐπὶ τὸν ἑαυτοῦ ἐμετόν.

2.1.5. Smrt Bazilijeva sina Konstantina

Bazilija i u najtežim životnim trenucima upoznajemo kao iznimno razborita, sabrana i trezvena čovjeka. Jedan od takvih zasigurno je bila smrt najstarijeg i voljenog sina Konstantina, opisana u 98. poglavlju. Procijenivši kako bi žalovanje bilo nedostojno za jednog muškarca te bivajući svjestan svoje kao i sinove smrtnosti, car je uspio suzdržati svoje osjećaje izgovarajući Jobove riječi:

> Τὴν εὐχάριστον τοῦ γενναίου Ἰὼβ φωνὴν ἀνεφθέγξατο, „ὁ κύριος ἔδωκεν" εἰπών, „ὁ κύριος αὖθις ἀφείλατο. ὡς τῷ κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ γέγονεν. εἴη αὐτοῦ εὐλογημένον τὸ ὄνομα."[36]
>
> *„Glasno je izgovorio riječi zahvale plemenitoga Joba, 'Gospodin je dao', rekavši, 'Gospodin je natrag uzeo. Kako je Gospodin odlučio, tako se i dogodilo. Blagoslovljeno bilo Njegovo ime.'"*

Citirajući Joba, Porfirogenet je dočarao djedovu reakciju u toj teškoj i potresnoj situaciji, koje se boji svaki roditelj, prikazavši ga karakterno izuzetno snažnim, sabranim i nesalomljivim i u najtežim životnim prilikama. Bazilijeva se snažna povezanost s Bogom ovdje očituje u tome što car spremno prihvaća sve što mu je od Boga suđeno i ne protivi se njegovoj volji, čak i kada je u pitanju smrt vlastita djeteta.

2.2. Leksičko-frazeološke paralele iz Svetog pisma

Kako bi postigao uzvišeni stilski izričaj, autor Bazilijeva životopisa iz Svetog pisma preuzima i brojne leksičko-frazeološke izraze. Ta su mjesta svrstana u zasebnu skupinu jer se, za razliku od citata i parafraza, tu ne citira ili prerađuje tuđa misao, već je posuđena sintagma uklopljena u rečeničnu strukturu. Takve su paralele u spisu izrazito brojne, a u nastavku ćemo izdvojiti primjere koji se odnose na Bazilija.

2.2.1. Bazilijev uspon u karijeri i zavist njegovih protivnika

Od 9. do 19. poglavlja pripovijeda se o Bazilijevu napredovanju u karijeri, od dolaska u Konstantinopol, zbližavanja s carem Mihaelom III. i

---

[36] *Vita Bas.*, 98.20–22; Job 1.21: ὁ κύριος ἔδωκεν, ὁ κύριος ἀφείλατο. ὡς τῷ κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτως καὶ ἐγένετο. εἴη τὸ ὄνομα κυρίου εὐλογημένον.

njegovim ujakom cezarom Bardom, sve do dolaska na prijestolje.[37] U tim poglavljima pisac opisuje nekoliko događaja u kojima je Bazilije imao uspjeha i pokazao svoje iznimne sposobnosti, poput pobjede u hrvanju sa snažnim Bugarinom,[38] svladavanja Mihaelova divljeg i neukrotivog konja[39] ili ubijanja opasnog vuka,[40] što je izazvalo Mihaelovo divljenje i naklonost prema Baziliju, nakon čega je ubrzo uslijedilo njegovo unaprijeđenje u službu *protostratora* i *parakoimomenosa*.[41] S druge strane, ti su događaji potaknuli ljubomoru i zavist kod cezara Barde, koji je otad nadalje Baziliju smještao zasjede i spletke. Bazilija je kao budućeg bizantskog cara, koji će naslijediti njezina sina i time uzrokovati propast amorijske dinastije,[42] prepoznala i Mihaelova majka, carica Teodora.[43] Međutim, Bazilijevi protivnici nisu mogli učiniti ništa protiv Božje volje, koja je Bazilija vodila na prijestolje. Tako autor 15. poglavlje zaključuje sljedećom rečenicom, u koju je uklopio sintagmu iz Prve Petrove poslanice:

> Καὶ τότε μὲν οὕτως τὸ τοιοῦτον κῦμα *ὑπὸ θεοῦ φρουρούμενος* παρέδραμεν ὁ Βασίλειος.[44]
>
> *„I tako je tada Bazilije,* čuvan od Boga*, izbjegao takvu oluju.”*

2.2.2. Bazilije kao dobar i Mihael kao loš vladar

U ekskursu o vladavini cara Mihaela III. (20.–27. poglavlje), Bazilijeva prethodnika na prijestolju, opisano je Mihaelovo ponašanje koje ga je obilježilo kao lošeg bizantskog vladara. Zanemarivši vladarske dužnosti, Mihael je trošio državni novac na konjske utrke, pijanke i gozbe, a obeščastio

---

37 Mihael III. (842. – 867.) bio je Bazilijev prethodnik na carskom prijestolju. O vladavini tog cara te okolnostima pod kojima je Bazilije došao na vlast vidi Bury 1912: 154–179.

38 *Vita Bas*., 12.30–34.

39 *Vita Bas*., 13.16–23.

40 *Vita Bas*., 14.8–10.

41 *Protostrator* i *parakoimomenos* spadaju u bizantske dvorske službe. *Protostrator* je prvi konjušar, a *parakoimomenos* je spavao uz carevu ložnicu i najčešće bio osoba od careva najvećeg povjerenja (Ostrogorski 2002: 129).

42 Amorijska dinastija, koja je vladala Bizantskim carstvom od 820. do 867. godine, dobila je ime po Amoriju, rodnom gradu njezina osnivača, cara Mihaela II. (820. – 829.). Toj su dinastiji pripadali Mihael II., Teofil i Mihael III. (prema „amorijska dinastija” u *Hrvatska enciklopedija*).

43 *Vita Bas*., 15.15–22.

44 *Vita Bas*., 15.29–30; I Pe 1.5: ἐν δυνάμει θεοῦ φρουρουμένους.

je i svete crkvene obrede. Za razliku od njega, Bazilije je prikazan ne samo kao čovjek koji se ne želi odavati tim porocima, već dapače, on je tužan i zabrinut zbog takvih postupaka i pokušava mu pomoći. Tako u 24. poglavlju nalazimo leksičko-frazeološki izraz posuđen iz Psalma 57 (58), koji je pisac upotrijebio kako bi opisao Mihaelovu tvrdoglavost i oglušenost na Bazilijeve molbe da se okani raskalašena načina života i vrati na pravi put:

> Οὕτω δευσοποιὸς ἡ πονηρία γέγονε παρ' αὐτῷ, καὶ οὕτως ἐξεκώφει πρὸς πάντα λόγον σωτήριον, *βύων τὰ ὦτα ὡσεὶ ἀσπὶς πρὸς* ἐπᾴσματα.[45]

> *„Toliko je duboko zlo bilo ukorijenjeno u njemu (sc. Mihaelu) i tako se oglušivao na svaki koristan savjet,* zatvarajući uši poput zmije otrovnice *na opčinjavajuću melodiju."*

Biblijske sintagme nalazimo i na mjestima gdje Porfirogenet želi svog djeda prikazati kao dobrog i pravednog cara, kojemu je najvažniji interes bio zajedničko dobro. Jedno od takvih je 53. poglavlje, gdje sintagma preuzeta iz Prve Petrove poslanice ima svrhu postizanja kontrasta između Mihaela kao lošeg vladara i Bazilija kao dobrog:

> Ἐξ ἀνθρώπων μὲν ὁ φαῦλος γίνεται βασιλεύς, ἐπὶ δὲ τὸν *ἐγρηγορότα καὶ νήφοντα* τῶν κοινῶν φροντιστὴν Βασίλειον τὰ τῆς αὐτοκράτορος ἐξουσίας περιίσταται πράγματα.[46]

> *„Napusti ovaj svijet nevaljali car (sc. Mihael), a samodržačka vlast prijeđe na Bazilija,* budnoga i trijeznoga *skrbnika za zajedničko dobro."*

2.2.3. Bazilijevi potomci

U 35. poglavlju, koje je posvećeno Bazilijevoj djeci i gdje se nabraja Bazilijevo muško i žensko potomstvo, nalazimo paralelu s Četvrtom knjigom o Makabejcima:

> Κατὰ γὰρ τοὺς πάλαι τῶν εὐσεβῶν καὶ μακαρίων ἀνδρῶν, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ ἐκείνους *πολύπαιδα καὶ καλλίπαιδα* καὶ τοῦτον ἔδειξεν ὁ θεός.[47]

---

45 *Vita Bas.*, 24.25–27; Ps 57 (58).5: ὡσεὶ ἀσπίδος κωφῆς καὶ βυούσης τὰ ὦτα.

46 *Vita Bas.*, 53.20–23; I Pe 5.8: Νήψατε, γρηγορήσατε.

47 *Vita Bas.*, 35.3–5; IV Macc 16.10: ἡ πολύπαις καὶ καλλίπαις ἐγὼ γυνὴ.

„Bog mu je podario (sc. Baziliju) mnogo lijepe djece*, kao što je pobožnima i blaženima u starini, dapače, još i više nego njima.”*

2.2.4. Bazilijevo osvajanje Germaniceje

I u 48. je poglavlju, pri opisu bizantske vojne ekspedicije na Siriju, pisac posegnuo za sintagmom iz Biblije, ovaj put iz Joela. U pohodu na Hadat,[48] Baziliju se na putu našao grad Germaniceja,[49] čije je okolno područje zapalio pretvorivši ga u „pustu ravnicu”:

Τηνικαῦτα δὲ τῇ Γερμανικείᾳ προσβαλὼν ... τὰ περὶ αὐτὴν πάντα πυρὶ παραδοὺς καὶ τὰ πρὸ τῆς πόλεως κάλλη ὡς *πεδίον* δείξας *ἀφανισμοῦ* πρὸς Ἄδατα παρεγένετο.[50]

„Navalivši tad na Germanikeju (sc. Bazilije) ... zapalivši sve oko nje i pretvorivši obrađena polja oko grada u pustu ravnicu*, stigao je do Adate.”*

2.3. Biblijski egzempli i metafore

Kako bi istaknuo prisutnost Božje providnosti u Bazilijevu životu te njegovu posebnu povezanost s Bogom, autor *Vita Bas*. upotrebljava i biblijske egzemple i metafore.

2.3.1. Biblijski egzempli

Biblijske egzemple u sastavu proširene usporedbe u *Vita Bas*. nalazimo na nekoliko mjesta, a izravno su s Porfirogenetovim djedom povezani primjeri iz 15., 35. i 54. poglavlja, gdje pisac upotrebom primjerne figure uspoređuje Bazilija s raznim biblijskim likovima.[51]

---

[48] Grad sjeveroistočno od Germaniceje, danas Aksaray na rijeci Aksu u jugoistočnom dijelu Turske (Ševčenko 2011: 341).

[49] Danas Maraş u jugoistočnom dijelu Turske (Ševčenko 2011: 343).

[50] *Vita Bas*., 48.8–12; Jl 2.3: τὰ ὄπισθεν αὐτοῦ πεδίον ἀφανισμοῦ.

[51] U neizravnoj vezi s Bazilijem stoji i egzempl iz 10. poglavlja, o kojem je bilo riječi u prethodnom dijelu rada (vidi potpoglavlje 2.1. Citati i parafraze iz Svetoga pisma, 2.1.1. Bazilijevo djetinjstvo i mladost). Na tom se mjestu s biblijskom proročicom Anom uspoređuje žena koja je protumačila san Bazilijeve majke, koji joj je nagovijestio sinovu buduću slavu.

a) Bazilije kao Samson, Henoh i Nimrud

15. poglavlje govori o tome kako se za vrijeme neke gozbe, na kojoj su sudjelovali car Mihael, njegova majka carica Teodora te njihovi rođaci, Teodora silno uznemirila kad je vidjela Bazilija, prepoznavši na njemu obilježja čovjeka koji će, po riječima njezina supruga, naslijediti Mihaela i označiti kraj amorijske dinastije. Kad je Mihael doznao razlog majčine uzrujanosti, pokušao ju je umiriti riječima:

> Ὁ γὰρ ἄνθρωπος οὗτος ἰδιώτης ἐστὶ καὶ πάνυ ἀφελής, ἀνδρείαν μόνον ἔχων, οἵαν ὁ πάλαι Σαμψών, καὶ οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ’ ὥς τις Ἐνὰκ ἢ Νεμβρὼδ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ἀναφανείς.[52]
>
> *„Ovaj je čovjek posve nevješt i neznalica, i posjeduje samo hrabrost, kakvu je imao Samson u davnini, i ništa drugo; on je kao neki Henoh ili Nimrud koji se pojavio u naše vrijeme.”*

Iako se ovim riječima Mihael izruguje Baziliju kako ne posjeduje nikakve druge kvalitete osim hrabrosti, ovim je primjerima iz starozavjetne povijesti čitatelju ilustrirana Bazilijeva iznimna tjelesna snaga.

b) Bazilije kao Abraham

U prethodnom je dijelu rada već bilo govora o 35. poglavlju, koje pripovijeda o Bazilijevoj djeci. Navodeći imena Bazilijevih sinova, za njegova najmlađeg sina Stefana Konstantin kaže sljedeće:

> Τὸν δὲ τούτων νεώτατον Στέφανον, ὡς τὸν Ἰσαὰκ ὁ Ἀβραάμ, προσάγει θεῷ καὶ τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ ἐγκαταλέγει καὶ ἀφιεροῖ.[53]
>
> *„Najmlađeg od njih, Stefana, prikazao je (sc. Bazilije) Bogu te ga predao i posvetio Božjoj crkvi, kao što je Abraham Izaka.”*

Autor je tu Bazilija usporedio s Abrahamom – kao što je Abraham bio spreman žrtvovati svog sina Bogu, jednako je postupio i Bazilije, usmjerivši svog sina k duhovnom putu.[54]

---

[52] *Vita Bas.*, 15.25–27.

[53] *Vita Bas.*, 35.7–9.

[54] Stefan je pod vlašću svojega brata Leona VI. obavljao službu patrijarha (Ostrogorski 2002: 121).

c) Bazilije kao blagonakloni otac iz priče o razmetnom sinu

54. poglavlje donosi izvješće o tome kako su se slavenska plemena, nakon odmetnuća i odbijanja pokrštenja, željela vratiti pod bizantsku vlast. Nakon što su bizantskom caru s tim zahtjevom bili odaslani poslanici, Bazilije je njihovo traženje procijenio razumnim i uslišao njihove molbe.[55] U nastavku autor dodaje:

> Εὐμενῶς, ὡς τὸν ἀφρόνως ἀφηνιάσαντα υἱόν, εἶτα μεταγνόντα καὶ ὑποστρέψαντα ὁ φιλάνθρωπος πατήρ, καὶ αὐτὸς τούτους προσήκατο καὶ ἀνεδέξατο.[56]
>
> *„On (sc. Bazilije) ih je pustio k sebi i ljubazno primio, baš kao što je i dobronamjerni otac sina koji se nerazumno odmetnuo, a zatim pokajao i vratio."*

Paralela između Bazilija i priče o ocu i razmetnom sinu iz Evanđelja po Luki (Lk 15.11–32) poslužila je ovdje kako bi se demonstrirala Bazilijeva blagost, popustljivost i sposobnost opraštanja, što također treba promatrati u okviru isticanja kršćanskih vrlina.

2.3.2. Biblijske metafore

Među stilskim izražajnim sredstvima kojima se služi tvorac Bazilijeve biografije nalazimo i biblijske metafore poput vjetra i oluje ili pastira i stada.[57]

a) Metafora oluje ili vjetra

Slika oluje uklopljena je na mjestima gdje su opisani različiti negativni događaji:

---

[55] Dalmatinski su gradovi i slavenska plemena na obali i u unutrašnjosti raskinuli veze s Bizantom u prvoj polovini 9. stoljeća. Nakon što je jadranskoj obali zaprijetila opasnost od Arapa iz južne Italije, koji su 867. započeli opsadu Dubrovnika, Dubrovčani su u Carigrad poslali poziv za pomoć. Dolaskom bizantske vojske Arapi su se povukli u južnu Italiju, čime je ponovno uspostavljen bizantski suverenitet na istočnoj obali Jadrana. Posljedica jačanja bizantskog utjecaja bilo je brzo širenje kršćanstva na tim prostorima (Ostrogorski 2002: 122).

[56] *Vita Bas*., 54.18–20.

[57] O tim metaforama vidi Ryken, Wilhoit, Longman 2010: 782–783, 817–819. Sintagma ζάλη καὶ καταιγίς („vihor i oluja") vrlo je popularna kod bizantskih pisaca crkvene povijesti, gdje se javlja oko dvadeset i pet puta (prema *apparatus fontium* u Ševčenko 2011: 318).

1. ratna opasnost

Οὕτω δὲ τοῦ ἀπὸ Ταρσοῦ διασκεδασθέντος *νέφους*, αἱ ἀπὸ Κρήτης αὖθις ἀντηγείροντο *θύελλαι*.[58]

„*Tako se raspršiše* oblaci *iz Tarza, i opet stanu pristizati nove* oluje *iz Krete.*"

Ἀλλ' οὕτως μὲν τὰ μεσημβρινὰ διεσκέδαστο *πνεύματα*.[59]

„*I tako su rastjerani* vjetrovi *s juga.*"

2. smrt Bazilijeva sina Konstantina

Ἐξαίφνης *λαῖλαψ καὶ ζάλη καὶ καταιγὶς* συμφορῶν τοῖς ἀνακτόροις ἐκώμασε.[60]

„*Odjednom* bura, oluja i vihor *nesreća navale na palaču.*"

3. svađa sa sinom Leonom

Ὁ φθόνος ἑτέραν ἤγειρε περὶ τὰ βασίλεια *ζάλην καὶ θύελλαν*.[61]

„*Zavist je izazvala drugi* vihor i oluju *u palači.*"

b) Metafora pastira i stada

Biblijska metafora sa slikom pastira i njegova stada upotrijebljena je pri opisu Bazilija kao vladara:

Ἀξιοῦντες τῇ φιλανθρώπῳ ζεύγλῃ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐξουσίας ὑπεισελθεῖν καὶ *ὑπὸ τῷ ταύτης ἀγελάρχῃ* τάττεσθαι.[62]

„*Zahtijevajući da budu pod blagim jarmom rimske vlasti i podložni* njezinu pastiru."

58 *Vita Bas.*, 60.1–2.
59 *Vita Bas.*, 61.37–38.
60 *Vita Bas.*, 98.6–7.
61 *Vita Bas.*, 100.1–2.
62 *Vita Bas.*, 54.13–15.

3. Zaključak

Topos Božje providnosti, kao dio literarne konvencije pripadajućeg razdoblja, sveprisutan je u bizantskoj književnosti. Istu tendenciju njeguje i Porfirogenet u pohvalnom govoru *Vita Bas*., no ne možemo se oteti dojmu, koji potkrjepljuju i statistički podaci, kako se autor Bazilijeve biografije prečesto referira na spomenutu ideju. Božja je providnost prisutna u Bazilijevu životu od njegova rođenja sve do smrti, a njezina je uloga osobito istaknuta u poglavljima koja se dotiču Bazilijevih najvažnijih trenutaka u životu. U njegovu se djetinjstvu zbivaju neobični događaji kao sigurni znakovi da ga Božja volja vodi slavnoj budućnosti (5. poglavlje), majčini snovi nagovješćuju da će Bazilije postati carem (8. poglavlje), zahvaljujući Božjoj volji prati ga vrtoglav uspon u karijeri – car Mihael unaprijeđuje ga u službu *parakoimomenosa* (16. poglavlje), da bi ga nakon toga posinio i dodijelio mu visoki naslov *magistra* (18. poglavlje).[63] Uzvišen Božjom providnošću sjeda na prijestolje (20. i 30. poglavlje), vođen njome uređuje svoj život i obavlja svoje carske dužnosti (72. poglavlje), Bog ga čuva i u trenucima kad mu protivnici smještaju spletke i rade o glavi (14. poglavlje).

Kako je u jeziku i stilu spisa uočljiv snažan utjecaj Svetog pisma, naše je istraživanje krenulo u smjeru proučavanja veze između isticanja ideje providnosti i upotrebe elemenata iz Svetog pisma koji posjeduju stilsku vrijednost, ali i traženja odgovora na pitanje zašto se car-pisac uporno priklanja naglašavanju prisutnosti Božje volje u svim dijelovima djedova života, ako je među Bizantincima čvrsto vladalo vjerovanje da sam Bog postavlja cara na prijestolje. Istraživanje je pokazalo kako je autor Sveto pismo višestruko crpio, preuzimajući iz njega citate, parafraze te leksičko-frazeološke paralele. Pored toga, uočena je i upotreba biblijskih egzempla i metafora, koji su specifična pojavnica u biblijskom jeziku. S namjerom da potkrijepi ideju Božje prisutnosti u čitavu Bazilijevu životu, pripovjedač je citirao ili parafrazirao Sveto pismo u epizodama koje donose opis ne samo presudnih trenutaka iz Bazilijeva života, kao što su tumačenje majčina sna kao nagovještaja Bazilijeve buduće slave, bizantska pobjeda nad velikim neprijateljem Hrizohirom, vođom paulikijanaca, u kojoj inače Bazilije nije osobno sudjelovao, ili gorljivo nastojanje za pokrštenjem Židova, nego i Bazilijevih karakternih osobina poput pravednosti, pobožnosti i milosrdnosti, kršćanskih vrlina koje su obilježile njegovu politiku, te razboritosti,

[63] Počasna titula *magistra* spada među najviša dostojanstva, nakon naslova *caesar, nobilissimos* i *kuropalates* (Ostrogorski 2002: 129).

trezvenosti i sabranosti i u najtežim životnim okolnostima, što je zasigurno bila smrt sina Konstantina. U istu su svrhu upotrijebljene i sintagme preuzete iz Svetog pisma, koje su izdvojene kao leksičko-frazeološke paralele, te egzempli kojima se Bazilije poistovjećuje s biblijskim likovima poput Abrahama, kad se govori o tome kako je najmlađeg sina Stefana usmjerio k duhovnom putu, zatim blagonaklonog oca iz priče o razmetnom sinu, u poglavlju koje nas izvješćuje o tome kako je Bazilije pod bizantsku vlast natrag primio odmetnuta slavenska plemena, ili Samsona, da bi se ilustrirala Bazilijeva iznimna tjelesna snaga. Biblijska metafora oluje i snažnog vjetra utkana je u opis ratnih opasnosti koje su prijetile od Arapa, bizantskog najvećeg neprijatelja u to doba, te u dijelovima spisa koji govore o teškim obiteljskim okolnostima, o smrti najstarijeg sina Konstantina i gotovo tragičnom sukobu sa sinom Leonom, a metaforom pastira i stada čitatelju je dočarana slika Bazilija kao vladara.

Iako pojavu biblijskih citata i parafraza kao i upotrebu egzempla i metafora treba promatrati u okvirima retoričkih konvencija pripadajućeg razdoblja te žanrovskih zahtjeva, ako imamo na umu da je ovdje riječ o pohvalnom govoru napisanom caru u čast, ipak, uzročno-posljedična veza između isticanja ideje Božje providnosti i pojave ukrasnih elemenata iz Svetog pisma ne može se osporiti. Činjenica da bez ovih elemenata spomenuta ideja ne bi bila dovoljno potkrijepljena i ne bi posjedovala toliku izražajnu i estetsku snagu, koliku posjeduje u ovom spisu, nesumnjivo govori o njihovoj uzajamnoj uvjetovanosti te potvrđuje kako je car-pisac posegnuo za Svetim pismom ne samo radi postizanja retoričkog naboja i uzvišenog stilskog izričaja nego i da bi ostvario svoju ideološku tendenciju u tekstu.

Pogled na faktografsku pozadinu Bazilijeva života rasvijetlit će razlog piščeve zaokupljenosti idejom Božje providnosti. Moralni autoritet Bazilija I. kao osnivača makedonske dinastije zacijelo je morao biti od iznimne važnosti njegovu unuku Konstantinu Porfirogenetu, pripadniku iste dinastije. Istina o tome da je bio pridošlica niska porijekla, slabo obrazovan, i da je došao na vlast nakon ubojstva dviju osoba hijerarhijski iznad njega – cara Mihaela III. i cezara Barde, u čemu je i osobno sudjelovao, u Konstantinovo se doba zasigurno više nije mogla zataškati. Iako neke epizode iz spisa potvrđuju da je Bazilije doista posjedovao određene kvalitete, evidentno je da su spomenuta ubojstva ubrzala njegov dolazak na prijestolje. Svjestan činjenice da je njegov djed mračnim putevima došao do carske krune, u želji da se očisti Bazilijev ugled Porfirogenet je bio motiviran

ciljem isključivo političke prirode. Ne mogavši prešutjeti negativne događaje iz djedove prošlosti i donekle ih ublažavajući okolnostima u kojima su se dogodili, car-pisac odabrao je drugu strategiju. Umjesto poricanja Bazilijeve krivnje, u svoju je priču utkao ideju Božje providnosti, portretirajući svog djeda kao pobožnog i moralnog čovjeka, dosljednog kršćanskim principima, čiji je dolazak na prijestolje bio predodređen Božjom voljom, a ne posljedica njegovih nemoralnih postupaka ili osobne ambicije.

Izvori i literatura

Alexander, Paul J. (1940) „Secular Biography at Byzantium", Speculum, 15, 2, 194–209.

„Amorijska dinastija", *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb, http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=2337, posjet 19. studenog 2017.

Barišić, Franjo (1958) „Génésios et le Continuateur de Théophane", Byzantion, 28, 119–133.

Bekker, Immanuel (1838) *Theophanes Continuatus*, Impensis Ed. Weberi, Bonnae.

Blass, Friedrich, Albert Debrunner (1961) *A Greek Grammar of the New Testament and Other Christian Literature*, Cambridge – Chicago (engleski prijevod izvornika pod naslovom Blass, Friedrich, Albert Debrunner (1896) *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen).

Bury, John. B. (1908) „Rasprava De administrando imperio", Vjestnik Kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog arkiva, 10, 91–144 (hrvatski prijevod izvornika pod naslovom Bury, John. B. (1906) „The treatise De administrando imperio", Byzantinische Zeitschrift, 15, 2, 517–577).

Bury, John B. (1912) *A History of the Eastern Roman Empire from the Fall of Irene to the Accession of Basil I. (A.D. 802-867)*, Macmillan and co., London.

Conca, Fabrizio (2000) „La *Cronaca* di Teofane Continuato. Racconto, lingua e stile", *Categorie linguistiche e concettuali della storiografia bizantina*, ur. Ugo Criscuolo i Riccardo Maisano, Napoli, 249–264.

Cvjetković Kurelec, Vesna (1994) „Novozavjetni grčki i helenistička koiné", Književna smotra, 26, 92–94, 63–69.

Gallina, Mario (2000) „Genere letterario e modelli classici: la *Vita Basilii* come esempio di *Kaiserbild*", *Studi in onore di Giosuè Musca*, ur. Cosimo D. Fonseca i Vito Sivo, Bari, 189–199.

Jenkins, Romilly J. H. (1954) „The Classical Background of the *Scriptores post Theophanem*", Dumbarton Oaks Papers, 8, 11–30.

Ljubarskij, Jakov N. (1987) „Theophanes Continuatus und Genesios. Das Problem einer gemeinsamen Quelle", Byzantinoslavica, 48, 12–27.

Ljubarskij, Jakov N. (1998) „Quellenforschung and/or Literary Criticism. Narrative Structure in byzantine Historical Writings. Report", Symbolae Osloenses, 73, 5–22.

Mango, Cyril (1998) *Byzantium: The Empire of the New Rome*, Phoenix, London.

Markopoulos, Athanasios (1985) „Théodore Daphnopatès et la Continuation de Théophane", Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik, 35, 171–182.

Moravcsik, Gyula (1983) *Byzantinoturcica,* sv. I, 3. izd., E. J. Brill, Leiden.

Nickles, H. G. (1937) „The *Continuatio Theophanis*", Transactions and Proceedings of the American Philological Association, 68, 221–227.

Ostrogorski, Georgije (2002) *Povijest Bizanta 324. – 1453.*, Golden marketing, Zagreb (hrvatski prijevod izvornika pod naslovom Ostrogorsky, Georg (1996) *Byzantinische Geschichte 324-1453*, Verlag C. H. Beck, München).

Russell, Donald A., Nigel G. Wilson (1981) *Menander Rhetor*, Clarendon Press, Oxford.

Ryken, Leland, James C. Wilhoit, Tremper Longman III (2010) *Dictionary of Biblical Imagery*, InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois.

Serreqi Jurić, Teuta (2016) *Usporedba jezično-stilskih osobitosti Porfirogenetovih djela Vita Basilii i De thematibus*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Shepard, Jonathan (2002) „Spreading the Word: Byzantine Missions", *The Oxford History of Byzantium,* ur. Cyril Mango, Oxford, 230–247.

Signes Codoñer, Juan (1989) „Algunas consideraciones sobre la autoría del *Theophanes Continuatus*", Erytheia, 10, 1, 17–28.

Signes Codoñer, Juan (1993/1994) „Constantino Porfirogéneto y la fuente común de Genesio y Theophanes Continuatus I-IV", Byzantinische Zeitschrift, 86/87, 319–341.

Signes Codoñer, Juan (1995) *El periodo del segundo iconoclasmo en Theophanes Continuatus*, Adolf M. Hakkert, Amsterdam.

Ševčenko, Ihor (1978) „Storia letteraria", *La civiltà bizantina dal IX all' XI secolo: aspetti e problemi*, Bari, 91–127.

Ševčenko, Ihor (1992) „Re-reading Constantine Porphyrogenitus", *Byzantine Diplomacy: Papers from the Twenty-fourth Spring Symposium of Byzantine Studies,* ur. Jonathan Shepard i Simon Franklin, Aldershot, 167–195.

Ševčenko, Ihor (1998) „The Title of and Preface to *Theophanes Continuatus*", *Ὀπώρα. Studi in onore di mgr Paul Canart per il LXX compleanno*, ur. Santo Lucà i Lidia Perria, Roma, 77–93.

Ševčenko, Ihor (2011) *Chronographiae quae Theophanis Continuati nomine fertur liber quo Vita Basilii Imperatoris amplectitur*, De Gruyter, Berlin – Boston.

Tartaglia, Luigi (1982) „Livelli stilistici in Costantino Porfirogenito", Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik, 32, 3, 197–206.

Toynbee, Arnold (1973) *Constantine Porphyrogenitus and his World*, Oxford University Press, London – New York – Toronto.

Treadgold, Warren (1997) *A History of the Byzantine State and Society*, Stanford University Press, Stanford, California.

Van Hoof, Lieve (2002) „Among Christian Emperors: The *Vita Basilii* by Constantine VII Porphyrogenitus", Journal of Eastern Christian Studies, 54, 163–183.

Varona, Patricia (2010) „Contribución al problema de la cronología y las fuentes de la *Vita Basilii*", Byzantinische Zeitschrift, 102, 2, 739–775.

Whittow, Mark (1996) *The Making of Orthodox Byzantium 600–1025*, University of California Press, Berkeley – Los Angeles.

SUMMARY

Teuta Serreqi Jurić

THE IDEA OF GOD'S PROVIDENCE AND THE INFLUENCE OF THE HOLY SCRIPTURE AS REFLECTED IN PORPHYROGENITUS' *VITA BASILII*

The Christian idea of Providence is quite conventional in Byzantine literature and it is not surprising that it is present in *Vita Bas.*, the biography of Emperor Basil I, Porphyrogenitus' grandfather, in which we also find a strong influence of the Holy Scripture. Taking into account the author's frequent references to the mentioned idea, in this paper we aim to examine the relationship between the emphasis of the idea of Providence and the influence of the Holy Scripture, as well as to answer the question of why Porphyrogenitus constantly stresses the importance of divine providence throughout Basil's life if the Byzantines perceived emperors as appointed by God himself. Our research has shown that the author, wishing to support the idea that God's will played a key role in every aspect of Basil's life, used the Holy Scripture as a source from which he extracted quotes or lexical and phraseological parallels and incorporated them into the descriptions of important moments in Basil's life in order to present his grandfather as a pious man, obedient to God's will, which consequently led him to the throne. Additionally, he aimed to describe Basil's personal traits, more precisely, justice, piety and mercy, as Christian virtues which marked his politics, as well as to highlight his sobriety and prudence in the face of most difficult family circumstances, one of which was surely the death of his son Constantine. With the same intention the author used the exempla when comparing Basil to the biblical figures of Samson, Abraham and the father from the Parable of the prodigal son, or biblical metaphors of the storm and the shepherd and his flock, when illustrating the dangers of war and depicting Basil as a ruler. Although the use of quotes and stylistic devices usually follows the rhetorical conventions of a given period of time and genre standards, and in this case the genre we are dealing with is an encomium written in honour of a Byzantine emperor, the mutual connection between the emphasis of the idea of Providence and the biblical elements that are used cannot be denied. The fact that, if these were lacking, the specified idea would not possess such expressive and aesthetic strength as it does in this panegyric biography, undoubtedly confirms that the author included parts of the Holy Scripture into his narrative not only in order to achieve the exalted stylistic expression, but also to realize his ideological intention throughout the text, which was obviously to whitewash the reputation of his grandfather as the founder of the Macedonian dynasty. Motivated by this desire, instead of denying Basil's involvement in the murders of Cesar Bardas and Emperor Michael III, the author portrays his grandfather as a pious and moral man (which is consistent with Christian principles), whose accession to the throne was ordained by God's will, and not a consequence of his immoral acts or great ambition.

Keywords: Vita Basilii*; Basil I; God's providence; biblical quotes; biblical exempla; biblical metaphors*